

Geloof en Economie

In dit artikel worden een aantal paradoxen in onze westerse samenleving geïdentificeerd. Het streven naar meer (in oneindige behoeften) en beter (in productiviteitsgroei) zijn twee belangrijke oorzaken voor het optreden van deze paradoxen. Beide facetten zijn gevestigd in het economisch paradigma. Christelijk alternatief op dit paradigma, is het tevreden zijn met wat je hebt, rentmeesterschap over de natuur en zorg voor de naaste.

De oplettende lezer(es) heeft in het afgelopen jaar veel artikelen voorbij zien komen van de G&W-cie die in het algemeen handelen over Geloof en Wetenschap. Deze artikelen hebben een basis geschapen waarin een ieder naar zijn of haar vakgebied kan kijken. Als er namelijk een zo groot onderwerp is als geloof en wetenschap; dan zijn er immers ook subonderwerpen als geloof en natuurwetenschappen en geloof en sociale wetenschappen. Onder het kopje geloof en sociale wetenschappen valt dan het huidige onderwerp: geloof en economische wetenschappen (inderdaad, ook economie is een sociale wetenschap!). Dat de voortbrengselen van de economie van invloed zijn op een ieders leven hoop ik duidelijk te maken in dit artikel. Verder wil ik met u kijken naar het heersende paradigma in de economie en deze vergelijken met geloofsovertuigingen die voortkomen uit het Woord van God. Twee christelijke economen die in Nederland hebben geschreven over geloof en economie zijn prof. dr. B. Goudzwaard en dr. H.M. de Lange.¹ Hun bekendste gedachtegoed is die van een *economie van het genoeg*:

Daarin (nl. in een *economie van het genoeg*, GdV) worden inkomens- en arbeidsniveaus, en indirect daardoor ook de productie- en consumptieniveau's, instrumenteel zo gekozen, dat het de doeleinden dient van een adequate zorg voor de menselijke basisbehoeften, voor de kwaliteit van de arbeid, voor het behoud van het milieu, en voor betere ontwikkelingskansen voor met name de armste derde wereldlanden. Dat zijn allemaal ook velden van noodzakelijke arbeid, zowel productief als transductief (arbeid die niet primair gericht is op het produceren voor de markt, GdV), wat een opheffing van de arbeidsparadox kan gaan betekenen. Wanneer immers een gemiddeld inkomensniveau, ook in de sectoren van de directproductieve arbeid, niet langer stijgt, is zowel de weg gebaad om het aldaar ontstane economische surplus te richten op noodzakelijke zorgactiviteiten, alsook het effect weggefallen, dat de omvang van de bestaande transductieve arbeid steeds verder bedreigt. (1995, pag. 69)

Zij analyseren een aantal paradoxen in onze maatschappij en onderzoeken door welke visie (paradigma!) deze wordt voortgebracht. Vijf prominente paradoxen die onderkend worden zijn:

De schaarsteparadox. Schaarste is de spanning tussen in beginsel onbeperkte behoeften en beperkte bevredigingsmiddelen. De verwachting is dan, dat de relatieve schaarste afneemt als het inkomen toeneemt. Het tegengestelde is echter het geval. Er moet steeds meer bezuinigd worden door de overheid en de kloof tussen behoeften en de bevrediging ervan bij individuen neemt toe.

De paradox van de armoede. In de vorige eeuw is de wereld veel rijker geworden. Dit zou betekenen, dat de armoede teruggedrongen kan worden. Het aantal mensen dat leefde in armoede is echter sterk toegenomen in de vorige eeuw.² Een ander opmerkelijk feit is de sterk toegenomen ongelijkheid in de rijke landen zelf. Duidelijk voorbeeld hiervan zijn de sloppenwijken in de Amerikaanse steden!

¹ B.Goudzwaard, H.M. de Lange (1995). *Genoeg van te veel, Genoeg van te weinig. Wissels omzetten in de economie*. Uitgeverij Ten Have b.v., Baarn.

B. Goudzwaard (1976). *Kapitalisme en Vooruitgang*. Van Gorcum, Assen.

² De economische groei van China en India zwakken deze paradox af, maar ondanks de hoge groei in deze landen blijft de paradox nog altijd voortbestaan!

De zorgparadox. Met een stijgend inkomen is er meer ruimte voor zorgbehoeften (medische zorg, verzorgingszorg en onderwijs). Paradoxaal hier, is dat dit juist niet het geval is. Een simpel illustrerend voorbeeld hiervan zijn natuurlijk de wachtlijsten voor gespecialiseerde zorg.

De communicatieparadox. De afgelopen decennia zijn gekenmerkt door een enorme toename van communicatiemiddelen. Met een toename van de communicatiemiddelen zullen mensen zich opgenomen voelen in de maatschappij. In tegenstelling tot deze verwachting, zien we echter een groeiend besef van eenzaamheid en uitsluiting.

De tijdsparadox. Dit is mijns inziens de meest notoire paradox. Als de productiviteit toeneemt kunnen we in dezelfde hoeveelheid tijd meer produceren. We kunnen dan dus minder gaan werken, maar toch evenveel blijven produceren. Het omgekeerde is echter het geval. Met de toegenomen welvaart neemt de tijdsdruk alsmaar toe. In een tijdperk waarin onze inkomsten groeiden is de vrije tijd afgenomen!

In hun werken worden meerdere oorzaken genoemd voor de merkwaardige ontwikkelingen in onze maatschappij. Omwille van uw aandacht zal ik mij beperken tot twee gemakkelijk bevatbare oorzaken (die overigens ook twee van de belangrijkste oorzaken zijn). Allereerst is er de algemene opvatting dat de behoeften van de mens oneindig zijn. Wie kan zich niet van de economielessen op de middelbare school herinneren, dat er gezegd werd dat de behoeften van de mens oneindig zijn? Formeel houdt dit in, dat de gehele wereld niet genoeg kan voortbrengen om ook maar in de behoeften van één mens te voorzien. Een dergelijke overtuiging doet mensen altijd naar meer verlangen. Kunnen we ook genoeg nemen met wat we hebben? Een tweede algemeen aanvaarde opvatting is het streven naar economische groei door productiviteitsstijging. De mensen, de ondernemingen en de landen lijken te zijn verwickeld in een race om wie de sterkste en beste is. De vooruitgangsgedachte is stevig geworteld in onze westerse samenleving. In deze race wordt echter de natuur gemold en de Afrikanen vergeten.

De boeken van Goudzwaard en de Lange staan bij veel economiedocenten in de kast. Ik vraag hen dan ook wel hoe zij erover denken. Verrassend genoeg onderkent bijna iedereen van hen de problemen die voortkomen uit het streven naar meer en beter. Ook een *economie van het genoeg* zien zij als een verbetering. Steevast krijg ik echter deze vraag teruggekaatst: maar hoe bereik je dat? Hebben wij hier als christenen niet een taak.....

- tevreden zijn met wat je hebt
- rentmeesterschap over de natuur
- liefde voor de naaste